

ДО УТОЧНЕННЯ АТРИБУЦІЇ ПЕРСНЯ ЗІ СТАРИХ КОЛЕКЦІЙ МІКУ

Одним з найяскравіших проявів декоративно-прикладного мистецтва Київської Русі було ювелірне мистецтво. Аналіз виробів, знайдених на території України, свідчить про те, що найбільш високохудожні твори виготовлялися у майстернях стародавнього Києва, який в той час був центром ювелірного виробництва на Русі. Для художньої обробки коштовних та кольорових металів київські майстри застосовували всі види ювелірних технік, відомі на той час у розвинених країнах світу¹.

Значний інтерес для науковців становлять прикраси періоду Київської Русі, більшість з яких була виявлена у ХІХ ст. у складі скарбів. Частина речей потрапила до рук приватних колекціонерів і на сьогодні мало вивчена (проблеми з датуванням, ідентифікацією, зв'язок з пам'яткою). Частина скарбів, що потрапила до музеїв, більш доступна для вивчення. Києворуські ювелірні вироби зберігаються в таких музеях: Національний музей історії України, Музей історичних коштовностей України, Державний історичний музей та Оружейна палата в Москві, Метрополітен музей та ін.².

Досить часто у складі скарбів і в похованнях періоду Київської Русі знаходять персні. Разом із браслетами вони є однією з найбільш поширених категорій прикрас. За матеріалами з розкопок курганів на території Північно-Західної і Північно-Східної Русі персні були переважно жіночими прикрасами, хоча носили їх і чоловіки, і діти. Одягали їх як на праву, так і на ліву руки. Кількість коливається від одного-двох до чотирьох-пяти, часом доходить до 10 на обох руках. Інколи персні в похованнях зустрічаються і на пальцях ніг³.

Цікавий перстень зберігається в колекції Музею історичних коштовностей України (АЗС-665) (рис. 1). В Інвентарній книзі Музею записано, що він походить із слов'янського могильника на території садиби Зарембських (Кирилівська вул., буд. 71). У 90-х роках ХІХ ст. дослідженням і розкопками курганів вздовж Кирилівської вулиці займався В.В. Хвойка. Він провів розкопки на вже вказаній садибі та в садибах Зівала і Багрієва (Кирилівська вул., буд. 59–61), художника С.І. Святославського

(Кирилівська вул., буд. 81) та в деяких інших місцях. В результаті розкопок було виявлено різні типи поховань, серед яких і малочисельні порівняно з іншими типами поховання з тілоспаленням⁴. На жаль, ні звітів, ні польової документації розкопок всіх цих поховань не збереглося, а в книзі В. В. Хвойки, присвяченій результатам розкопок в Києві, поховання згадуються сумарно. Інвентар, що зберігається в Національному музеї історії України та Музеї історичних коштовностей України, розрізнений, не розділений за комплексами, тому на сьогодні складно встановити, з якого саме поховання ті чи інші речі, знайдені В. В. Хвойкою. Серед таких знахідок і згаданий вище срібний перстень з колекції МІК України.

Рис. 1. Перстень з колекції Музею історичних коштовностей України. Інв. № АЗС-665.

Перстень складається з шинки та щитка з античної монети. Шинка — пласка, декорована двома паралельними рядами заглибленого крапкового орнаменту вздовж країв із зовнішнього боку, краї не з'єднані. Шинка вказаного персня подібна до перснів, що складаються лише з обруча (тип — пластинчасті прямі незамкнуті персні). Саме обруч є єдиним конструктивним еле-

ментом такого класу перснів. У пластинчастих прямих незамкнутих перснів ширина однакова по всій протяжності, обруч розімкнутий (кінці вільні або заходять один за другий). Більшість перснів такого типу декоровані, можна виділити рослинні та геометричні елементи декору, вертикальні, горизонтальні та косі рельєфні лінії. Здебільшого екземпляри даного типу литі⁵. Можливо, киеворуський ювелір з'єднав пластинчастий перстень з монетою на замовлення якогось знатного вельможі, таким чином поєднавши перстень Київської Русі з римською монетою. Подібні шинки також були характерними для перснів з круглими та овальним вставками, що зустрічаються в археологічних шарах від середини XII і до кінця XIV ст. (за М. В. Седовою).

Циток — кругла монета римського часу; номінал — денарій, рік — 175-й. Аверс — бюст Фаустини Молодшої вправо і стертий, ледь видимий, надпис по колу, реверс — зображення стерте. Посмертний випуск, чекан — Рим. Варто також зазначити, що серед знахідок, датованих першими століттями нової ери, які траплялися на Старокиївській горі, зустрічаються римські монети, що свідчить про заселення даного району Києва на початку н. е.⁶.

Фаустина Молодша — дочка Антоніна Пія (імператора у 138–161 р.) і Аннії Галерії Фаустини (Фаустини Старшої), дружини Марка Аврелія. У 145 році було укладено цей шлюб. 1 грудня того ж року Антонін Пій надав доньці титул Августини. При цьому її чоловік залишився Цезарем. Після того, як її чоловік Марк став імператором у 161 році Фаустина постійно втручалася у державні справи, намагалася впливати на імператора. Так, за деякими відомостями, саме Фаустина наказала у 168 році отруїти Луція Вера, співправителя Марка Аврелія.

Фаустина брала участь у військових походах чоловіка, в тому числі і в Панонію (170 р.), Сирію та Єгипет (175 р.) і мала авторитет як серед військ, так і серед місцевого населення. Після перемоги над квадрами в панонійському поході вона одержала титул “Матері таборів” (Mater costorum), який вперше з’явився на монетах після її смерті. В провінціях культ Фаустини існував ще за її життя: в Пергамі було споруджено присвячений їй храм. З 161 року карбували монети із зображенням імператриці вправо на аверсі та надписом FAVSTINA AVGVSTA по колу вгорі; на реверсі — Хіларітас, богині веселого настрою, та надписом HILARITAS по колу вгорі.

У 175 р. Фаустина померла в малоазійському містечку Халала (Мала Азія). Сенат зарахував її до пантеону богів, а місто Халалу було перейменовано на Фаустинопіль зі статусом колонії. В цьому ж місті згодом було побудовано храм Фаустини. В цей час була випущена серія монет з надписом DIVVS AVGVSTA FAVSTINA по колу вгорі з портретом імператриці на аверсі вправо та зображенням присвяченого їй храму в Халалі або павича з надписом CONSECRATIO по колу вгорі. Під час правління Фаустини монети з її зображенням карбувалися лише в Римі⁷.

Судячи із зображень імператриці на аверсі, на щитку персня використана монета, випущена в рік смерті Фаустини (175 р.). Аналогій персня не виявлено.

Примітки:

- ¹ Строкова Л.В. Ювелірні вироби з колекції “Десятинна церква” у НМІУ та МІКУ // Церква Богородиці Десятинна в Києві. – К., 1996. – С. 79–81.
- ² L.V. Pekars'ka. Treasures from Kiev in The Metropolitan Museum of Art and Dumbarton Oaks // Metropolitan Museum journal, 1997. – P. 65–75.
- ³ Седова М.В. Ювелирные изделия Древнего Новгорода (X — XV вв.). – М., 1981. – С. 121.
- ⁴ В.В. Хвойка. Древние обитатели Среднего Приднепровья и их культура в доисторическое время. – К., 1913. – С. 53–57.
- ⁵ Сумина И.А. Металлические перстни средневекового Белозерья // Археологический сборник. – М., 1999. – Вып. 111. – С. 167–189.
- ⁶ Брайчевский М.Ю. Когда и как возник Киев. – К., 1964. – С. 31–40.
- ⁷ Roman Coins. And their values. II. Davvio R. Sear. – London, 2002. – P. 281–286.